

ข้าวหอมมะลิไทย กำลังถูกท้าทายในตลาดส่งออก

ข้าวเป็นพืชอาหารจากหลักของประชากรในเอเชีย ทำให้เอเชียเป็นแหล่งผลิตและบริโภคข้าวที่สำคัญของโลก ข้าวที่เพาะปลูกในภูมิภาคนี้มีความหลากหลายในพันธุกรรมทั้งในด้านองค์ประกอบทางกายภาพ เคมี ธาตุอาหารและสีสันของเมล็ดข้าวรวมถึงคุณสมบัติของความหอม ความนุ่มอร่อยเมื่อหุงสุก เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นลักษณะของคุณสมบัติและคุณภาพนำไปสู่คุณค่าและความจำเพาะของข้าวที่เพาะปลูกได้ ข้าวหอมมะลิหรือข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของไทยก็เป็นหนึ่งในข้าวที่มีคุณค่าและลักษณะจำเพาะในตัวองสินค้า โดยเฉพาะในเรื่องของความหอมและความนุ่ม

ข้าวหอมบาสมาดิของอินเดีย

ข้าวหอมมะลิของไทย

¹นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติและผู้ประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

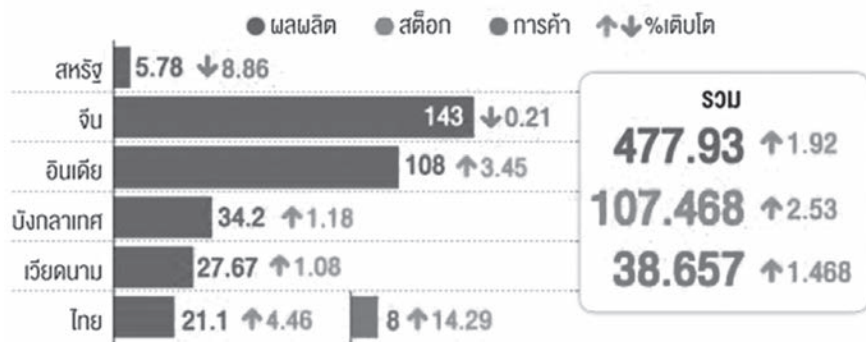
เดิมที่เราคิดว่าข้าวหอมที่มีขายกันในตลาดส่งออกนอกจากข้าวหอมมะลิของไทยก็มีข้าวหอมบาสมาติของอินเดียเท่านั้น แต่ทั้งข้าวหอมมะลิและข้าวหอมบาสมาติต่างก็ไม่ใช้สินค้าที่เป็นคู่แข่งกันเพราะข้าวหอมทั้งสองชนิดนี้แม้จะอยู่ในกลุ่มของสินค้าข้าวหอมแต่มีความต่างกันและไม่เป็นสินค้าทดแทนกันในตลาดส่งออก ทั้งนี้เพราะข้าวหอมมะลิมีค่าอะไมโลสต่ำกว่าข้าวหอมบาสมาติ ทำให้ข้าวหอมมะลิมีรสชาตินุ่มนวล จึงได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้บริโภคในเอเชียตะวันออกและในสหรัฐอเมริกา ส่วนข้าวบาสมาติเป็นข้าวที่มีค่าอะไมโลส ระดับปานกลางและสูงกว่าค่าอะไมโลสของข้าวหอมมะลิไทย ทำให้ข้าวบาสมาติเมื่อหุงแล้วร้อนไม่นุ่มเหมือนข้าวหอมมะลิ ได้รับความนิยมในเอเชียใต้และในตะวันออกกลาง ข้าวหอมทั้งสองชนิดจึงต่างกันทั้งในลักษณะของตัวสินค้าข้าวและลักษณะของการนำไปปรุงเป็นอาหาร

การขยายตัวของความต้องการของผู้บริโภคข้าวหอมมะลิทั้งในประเทศและต่างประเทศในช่วงกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีผลทำให้ตลาดส่งออกข้าวหอมมะลิไทยได้ขยายตัวออกไป อีกทั้งยังได้เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวหอมมะลิในไทย กล่าวคือพื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิและผลผลิตได้ขยายตัวของพื้นที่จากประมาณ 11 ล้านไร่ผลผลิต 2.82 ล้านตัน(ประมาณ 1.41 ล้านตันข้าวสาร)ในปี 2532 ขยับเพิ่มขึ้นเป็น 17 ล้านไร่ผลผลิต 5.5 ล้านตัน(ประมาณ 2.75 ล้านตันข้าวสาร) ในปี 2545 และได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 22 ล้านไร่ผลผลิต 9 ล้านตัน (ประมาณ 4.5 ล้านตันข้าวสาร) ในปี 2556 โดยมีพื้นที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวในสามทศวรรษที่ผ่านมา

ตลาดส่งออกข้าวหอมมะลิไทยเดิมที่จะอยู่ในสิงคโปร์และฮ่องกงก่อนจะขยายตัวไปในตลาดสหรัฐอเมริกา ตะวันออกกลางและแอฟริกาใต้ ปริมาณการส่งออกได้ขยาย

การผลิตและการค้าข้าวโลกปี 2557

หน่วย : ล้านตัน

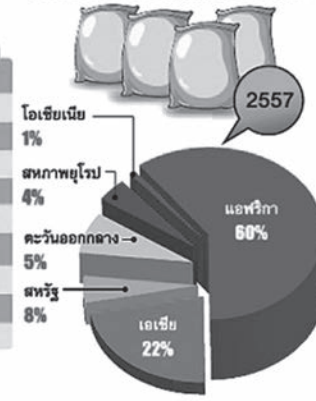
ที่มา : กรุงเทพมหานคร

ประเทศผู้นำเข้าข้าวไทย ปี 2554-2557

ที่	ประเทศ	ม.ค.-เม.ย. 2556	ม.ค.-เม.ย. 2557	% (57-56)	
1	บาห์เรน	919,041	205,975	240,539	16.8
2	โอมาน	310,098	101,475	226,437	123.1
3	จีน	327,559	86,708	191,816	121.2
4	แคนาดา	282,992	53,606	173,030	222.8
5	สหรัฐ	386,844	130,140	162,330	24.7
6	แอฟริกาใต้	419,373	93,909	146,042	55.5
7	มาเลเซีย	144,281	32,383	144,225	345.4
8	ไนจีเรีย	175,818	42,532	130,903	207.8
9	โมซัมบิก	215,543	39,526	130,017	228.9
10	ญี่ปุ่น	267,975	99,076	110,093	11.1
อื่น ๆ		3,162,161	1,099,918	1,288,141	17.1
รวม		6,612,620	1,985,248	2,943,573	48.3

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

ตลาดนำเข้าข้าวที่สำคัญของไทย

ที่มา : สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย

ตัวอย่างรวดเร็วในช่วงจากปี 2531 ถึงช่วงปี 2550 กล่าวคือมีประมาณข้าวหอมมะลิส่งออก 0.15 ล้านตันข้าวสารในปี 2531 ปรับเพิ่มมาเป็น 1.1 ล้านตันในปี 2541 และในอีก 10 ปีถัดมาได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 2.9 ล้านตัน ในปี 2550 อย่างไรก็ตาม หลังจากปี 2550 เป็นต้นมาการส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยได้เริ่มถดถอยลงเรื่อยมา จนเหลือเพียง 1.5 ล้านตันในปี 2556

การที่ข้าวหอมมะลิไทยกำลังจะถูกท้าทายในตลาดส่งออกนั้น ด้านหนึ่งเป็นเพราะข้าวหอมมะลิของไทยที่มีราคาค่อนข้างสูงในตลาดส่งออก ได้เป็นแรงจูงใจให้ประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคู่แข่งในการผลิตและส่งออกข้าวอย่างเช่นเวียดนามได้พัฒนาพันธุ์ข้าวหอมรวมถึงการนำพันธุ์ข้าวหอมของไทยไปขยายการเพาะปลูกใน

หลายพื้นที่แม้โดยใช้ชื่อว่า Jasmine Rice หรือ Thai Fragrant Rice เป็นต้น แม้ว่าคุณภาพข้าวหอมมะลิที่ปลูกในเวียดนามจะมีคุณภาพความหอมน้อยกว่าข้าวหอมมะลิจากไทย แต่ก็มีรสนุ่มไม่แพ้ข้าวหอมมะลิจากไทย เวียดนามได้ใช้กลยุทธ์ด้านราคาเข้ามาแข่งขันในตลาดส่งออกข้าวหอม โดยข้าวหอมของเวียดนามนอกจากจะมีการวางจำหน่ายในตลาดภายในประเทศเป็นการทดแทนการนำเข้าข้าวหอมมะลิจากไทยบางส่วนเพราะขายในระดับราคาที่ต่ำกว่าแล้ว อีกทั้งยังส่งเป็นสินค้าออกไปในตลาดการค้าทั้งในเอเชียและนอกเอเชียในระดับราคาที่ต่ำกว่าข้าวหอมมะลิจากไทยเกือบเท่าตัว ดังจะเห็นได้ว่าในปี 2554 ทั้งนี้เวียดนามสามารถส่งออกข้าวหอมมะลิได้ในราคาเพียงตันละ 671 ดอลลาร์สหรัฐ² ในขณะที่

² ราคาในเดือนพฤษภาคม 2557 จาก www.Oryza.com

ที่ราคาส่งออกข้าวหอมมะลิจากไทยในช่วงเดียวกันอยู่ที่ราคาตันละ 1,180 ดอลลาร์สหรัฐ ข้าวหอมมะลิจากเวียดนามจึงเข้าไปแทนที่ตลาดข้าวหอมมะลิจากไทยในหลายตลาดการค้าและทำให้การส่งออกข้าวหอมมะลิจากไทยลดลง ในขณะที่การส่งออกข้าวหอมของเวียดนามได้ขยายตัว โดยจะเห็นว่า เวียดนามมีการส่งออกข้าวหอมในปี 2554 เพียง 0.47 ล้านตัน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 0.90 ล้านตันในปี 2556 ซึ่งเพิ่มขึ้นกว่า 1 เท่าตัวในช่วง 3 ปี

ขณะเดียวกัน กัมพูชาที่เป็นประเทศ

เพื่อนบ้านใกล้ชิดมีพรมแดนติดกับไทย ซึ่งมีพันธุ์ของข้าวหอมที่ใกล้เคียงกับพันธุ์ข้าวหอมมะลิของไทยอย่างมากเช่นพันธุ์ข้าวหอมผกามะลิ (Phaka Malis) พันธุ์ข้าวหอมผกาลาดวน (Phaka Romdul) เป็นต้น กัมพูชาได้เห็นความแตกต่างของราคาข้าวสารเจ้าทั่วไปกับข้าวหอมมะลิในตลาดส่งออกที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก จึงให้การสนับสนุนกับการเพาะปลูกข้าวหอมเพราะหาตลาดส่งออกได้ง่ายกว่าการผลิตข้าวหอมของกัมพูชาจึงได้ขยายตัวออกไป อีกทั้งเมื่อสองปีที่ผ่านมาการ

ประกวดข้าวโลกครั้งที่ครั้งที่ 4 และครั้งที่ 5 (ในปี 2555 และปี 2556) ที่ประเทศอินโดนีเซียและฮ่องกง ตามลำดับ ข้าวหอมผกามะลิของกัมพูชาได้รับรางวัลชนะเลิศถึงสองปีซ้อน ทำให้ข้าวหอมมะลิกัมพูชามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนานาชาติมากขึ้น ในช่วงสามปีที่ผ่านมาการส่งออกข้าวของกัมพูชาเองก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วจากที่มีปริมาณการส่งออกข้าวในปี 2554 เพียง 0.20 ล้านตัน ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 0.38 ล้านตันในปี 2556 ในจำนวนนี้เป็นารส่งออกข้าวหอมถึงร้อยละ 41 ของปริมาณการส่งออกข้าวในปี 2556 ข้าวหอมมะลิของกัมพูชาจะมีราคาประมาณ 890 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ซึ่งก็ต่ำกว่าระดับราคาของข้าวหอมมะลิไทยเช่นกัน

ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา ข้าวหอมที่ผลิตได้ทั้งจากเวียดนามและจากกัมพูชา จึงได้เข้ามาเป็นสินค้าทดแทนข้าวหอมมะลิจากไทยในตลาดข้าวหอมส่งออกกระหว่างประเทศ โดยเฉพาะข้าวหอมจากเวียดนามได้ก้าวขึ้นเป็นสินค้าทดแทนข้าวหอมมะลิจากไทยในตลาดเอเชียตะวันออกและในตลาดสหรัฐอเมริกาได้ไม่แพ้ข้าวหอมมะลิจากไทย ส่วนข้าวหอมมะลิจากกัมพูชาก็ได้เข้ามาเป็นสินค้าทดแทนข้าวหอมไทยในตลาดสหภาพยุโรปและบางส่วนของเอเชียตะวันออก ด้วยเช่นกัน

นอกจากข้าวหอมทั้งจากเวียดนามและจากกัมพูชาได้เข้ามาเป็นคู่แข่งแล้ว ข้าวหอมจากพม่าที่มีชื่อว่า Paw San ซึ่งได้รับรางวัลที่หนึ่งในการประกวดข้าวโลกครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นที่ประเทศเวียดนามในปี 2554 ก็นับได้ว่าเป็นข้าวหอมที่มีความหอมและความนุ่มไม่แพ้ข้าวหอมมะลิไทยและกำลังเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น การผลิตข้าวของพม่าที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาเพราะความขัดแย้งด้านการเมืองภายในประเทศของพม่าเองได้สงบลงได้ส่งผลให้ปริมาณการส่งออกข้าวของพม่าได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยพม่าได้ส่งออกข้าว

ข้าวหอมผกาลาดวนของกัมพูชา

ข้าวหอมผกามะลิของกัมพูชา

เวทีประกวดข้าวโลกครั้งที่ 4 ประเทศอินโดนีเซีย

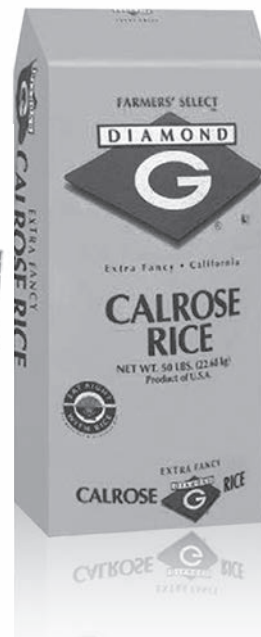
ข้าวหอม Paw San ของพม่า

เพิ่มจาก 0.37 ล้านตัน ในปี 2552 เพิ่มขึ้น
มาเป็น 1.31 ล้านตันในปี 2555 ในจำนวน
นี้ข้าว Paw San น่าจะเป็นหนึ่งในข้าวหอม
คุณภาพที่พม่าส่งออกเพิ่มขึ้นตามมาด้วย
เช่นกัน

อีกทั้งตลาดการค้าข้าวหอมใน
ประเทศของสหรัฐอเมริกาที่เดิมมีการนำ
เข้าข้าวหอมมะลิจากไทยก็กำลังมีสินค้า
ข้าวหอมมะลิทดแทนจากการผลิตข้าว
หอมในสหรัฐอเมริกาเอง เมื่อไม่นานมานี้
สหรัฐอเมริกาได้ประสบความสำเร็จในการ
ใช้เทคโนโลยีชีวภาพในการพัฒนาพันธุ์ข้าว
หอมขึ้นหลายพันธุ์และได้เผยแพร่ให้มีการ
ผลิตเป็นการค้าในหลายพื้นที่ปลูกข้าวของ

ข้าวหอม Jazzman สหรัฐอเมริกา

ข้าวหอม Calrose สหรัฐอเมริกา

3 กัมพูชาได้รับสิทธิพิเศษในการยกเว้นภาษีสินค้าข้าวที่ส่งเข้าไปจำหน่ายในสหภาพยุโรป
เนื่องจากเป็นประเทศในกลุ่มพัฒนาน้อยที่สุด

สหรัฐอเมริกา เช่น ข้าวพันธุ์ Jassman, Calrose, Jasmin 85 เป็นต้น ซึ่งนับวันตลาดข้าวหอมที่ผลิตในอเมริกาเองก็จะมี การขยายตัวได้รับความนิยมจากผู้บริโภค ในประเทศเพิ่มขึ้น และอาจจะเป็นคู่แข่ง ในตลาดส่งออกตามมาด้วยเช่นกัน

ในอีกด้านหนึ่งน่าจะเป็นเหตุมาจาก ปัจจัยภายในประเทศไทยเองที่ทำให้ข้าว หอมมะลิไทยของไทยแข่งขันได้ในตลาด ข้าวหอมลดลง ทั้งนี้ข้อเท็จจริงที่พบว่า

ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมากระบวนการ ผลิตข้าวหอมมะลิในไร่นาของไทยขาดการ เอาใจใส่ในเรื่องของคุณภาพของความหอม ซึ่งเป็นความจำเพาะและเป็นคุณสมบัติเด่น ที่สำคัญของข้าวหอมมะลิไทย ทั้งนี้ เป็น ที่ทราบกันดีว่าระบบการเพาะปลูกและ การเก็บเกี่ยวข้าวหอมมะลิ โดยเฉพาะใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งเพาะ ปลูกข้าวหอมมะลิที่สำคัญของประเทศ ได้ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก จากที่เคย

ทำนาดำก็เปลี่ยนมาเป็นการทำนาหว่าน กันมากขึ้นเพราะหาแรงงานได้ยาก อีกทั้งมีความพยายามที่จะเพิ่มผลผลิตโดยใช้ ปุ๋ยเคมีจากที่เคยใช้ปุ๋ยคอกและอาศัยธาตุ อาหารที่มากับกระแสน้ำในช่วงน้ำหลาก รวมถึงการเก็บเกี่ยวที่ใช้รถเก็บเกี่ยวแทน แรงงานคนเพราะค่าจ้างแรงงานแพง การใช้เครื่องจักรอบลดความชื้นข้าวเพราะข้าว เปลือกมีความชื้นสูงอันเป็นผลจากการใช้ รถเก็บเกี่ยวแทนการใช้แรงงานคนซึ่งต่าง ไปจากการเพาะปลูกในอดีต

อีกทั้งการใช้เทคโนโลยีในการปรับปรุง พันธุ์ทำให้เกิดข้าวพันธุ์ใหม่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิ อย่างเช่น ข้าวปทุมธานี 1 ที่มีลักษณะของเมล็ดและค่าอไมโรสใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิ ข้าวพันธุ์ดังกล่าว เป็นข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงที่สามารถปลูกได้ใน พื้นที่ชลประทานและปลูกได้มากกว่าหนึ่ง ครั้งในรอบปี ทำให้เกิดเป็นสินค้าทดแทน ข้าวหอมมะลิได้ในบางตลาดการค้าข้าว หอมของไทยด้วยเช่นกัน

สถานภาพดังกล่าวกำลังเป็นปัจจัย เร่งที่รุนแรงให้กับข้าวหอมมะลิไทยในตลาด การค้าข้าวโลก เพราะการเกิดขึ้นของสินค้า ข้าวหอมทดแทน ทั้งในลักษณะของการมี แหล่งผลิตข้าวหอมที่มีคุณสมบัติใกล้เคียง กันในแหล่งผลิตใหม่ๆ ที่มีระดับราคา ที่ต่ำกว่า การมีพันธุ์ข้าวหอมใหม่ชนิดอื่น ที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีชีวภาพได้ เข้ามาทดแทนในตลาดการค้า รวมถึงการ เปลี่ยนแปลงในกระบวนการเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยวข้าวหอมมะลิของไทย เองในระดับไร่นา ย่อมเป็นปัจจัยที่รุนแรง ต่อการขยายตัวของสินค้าทดแทนเกิดขึ้น ในตลาดส่งออกข้าวหอมของไทย ประเด็น ข้อปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ทำนายต่อผู้ บริหารนโยบายข้าวไทยเป็นอย่างมากว่าจะ มีมาตรการรองรับอย่างไรที่จะปกป้องและ คุ้มครองคุณภาพและคุณค่าของข้าวหอม มะลิให้เป็นสมบัติอันล้ำค่าของข้าวไทยได้ อย่างยั่งยืนตลอดไป

การปลูกข้าวหอมมะลิโดยใช้นาดาในอดีต

การปลูกข้าวหอมมะลิโดยใช้นาหว่านในปัจจุบัน

